

Zbigniew Landowski

Nowe tendencje w rozwoju szkolnictwa prywatnego w Egipcie

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowny. W polskiej literaturze naukowej ostatnich lat niewiele znajdziemy bieżących informacji na temat egipskiej edukacji: poza kilkunastoma artykułami (i rozdziałami w publikacjach zbiorczych)¹ i jedną, przestarzałą już, pracą o charakterze sumarycznym – Tadeusza Wujka *Oświata i szkolnictwo w krajach arabskich*², w mniejszym lub większym stopniu poruszającymi tę problematykę. Ostatnie syntetyczne opracowanie ukazało się w 2000 r. i – z natury rzeczy – dotyczyło okresu poprzedzającego datę publikacji – mowa o rozdziale poświęconym systemowi edukacyjnemu Egiptu w pracy Ryszarda Pachocińskiego *Współczesne systemy edukacyjne*³. Zatem literatura przedmiotu jest dopiero *in statu nascendi*⁴ – w niektórych rozproszonych publikacjach przedstawiono ogólne informacje na temat reformy szkolnictwa egipskiego dokonywanej pod koniec pierwszej dekady XXI w., pomijając, jak dotąd, dane o praktycznych jej rezultatach, a właściwie o wpływie jej zawieszenia na stan obecny szkolnictwa egipskiego. Stąd, moim zdaniem, potrzeba zarysowania – jako tła badanego tematu – bieżącej sytuacji systemu egipskiej edukacji w kontekście historii szkolnictwa w współczesnym Egipcie.

Źródła, np. rocznik statystyczny Ministerstwa Edukacji Egiptu za lata 2014–2015⁵ czy raporty Banku Światowego, podają znacznie się od siebie różniące dane dotyczące

¹ A. Dayem Abdullah, *Świat arabski w okresie przemian* [w:] *Oświata i wychowanie w toku przemian*, pod red. A. Moñki-Stanikowej, Warszawa 1979, s. 61–70; B. Kowalska, *Edukacja kobiet na Bliskim Wschodzie – wybrane aspekty* [w:] *Sprostac zmianom: szkice o powinnościach współczesnej socjologii*, pod red. K. Slany, Z. Seręgi, Kraków 2009, s. 279–293; D. Al-Khamisy, *Edukacja przedszkolna a integracja społeczna* [w:] *Edukacja dzieci niepełnosprawnych w wybranych krajach Afryki oraz Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2006, s. 180–194; H.A. Jamsheer, *Reforma edukacji i systemu nauczania w arabskiej myśli społecznej czasów najnowszych*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 2, s. 11–20; H.A. Jamsheer, *Taha Husayn's Thought and the Reshaping of the Egyptian Educational System*, „Rocznik Orientalistyczny” 2003, t. 56, z. 2, s. 43–55; R. Pachociński, *Egipt* [w:] R. Pachociński, *Współczesne systemy edukacyjne*, Warszawa 2000, s. 89–96; W. Sobecki, *Oświata – światowy „węzeł gordyjski”*, „Nowa Szkoła” 1995, nr 5, s. 36–38; W. Sobecki, *Trudne drogi do celów edukacji w Trzecim Świecie*, „Nowa Szkoła” 1996, nr 7, s. 42–43; i inne.

² T. Wujek, *Oświata i szkolnictwo w krajach arabskich*, Warszawa 1980.

³ R. Pachociński, *Egipt...*, s. 89–96.

⁴ Niedługo z pewnością pojawi się wyjątkowo wartościowa praca Edyty Wolny z Uniwersytetu Warszawskiego, która kończy doktorat poświęcony tej tematyce, w ramach swojej pracy kilka lat prowadziła badania terenowe.

⁵ *يونيسكو، مصر، إحصاءات التعليم، 2014–2015*, Ministry of Education, Statistical Yearbook 2014–2015, <http://emis.gov.eg/>

alfabetyzacji w Egipcie – zazwyczaj ogólny wskaźnik alfabetyzacji wynosi w przybliżeniu 70% (2010), w tym około 80% stanowią mężczyźni i niewiele ponad 60% – kobiety: „Ogólny wskaźnik alfabetyzacji w Egipcie wynosi 72% w 2010 r., stosownie 80,3% dla mężczyzn i 63,5% dla kobiet”⁶. W rzeczywistości ogólny wskaźnik alfabetyzacji wśród dorosłych ledwo przekracza 50% – dane te nie są potwierdzone przez badania socjologiczne, ponieważ nie ma możliwości ich przeprowadzenia, ale tak wskazują szacunki ekspertów-cudzoziemców, przebywających i mieszkających w Egipcie. Oficjalnie 28% ogólnej liczby ludności to analfabeci – 40,6% kobiet oraz 17% mężczyzn nie potrafi czytać i pisać. Egipcjanie rzadko czytają książki, głównie Koran, najwyżej prasę codzienną. Źródłem wszelkiej wiedzy jest telewizja – dostarcza informacje, rozrywkę, edukuje. Dla zilustrowania problemu przytoczę tu cytat z wypowiedzi Polki – mieszkanki Egiptu: „Z reguły telewizor włącza się rano, a wyłącza w późnych godzinach wieczornych. Nawet podczas wizyt towarzyskich Egipcjanie nie odrywają oczu od telewizora”⁷. W ciągu ostatnich kilkunastu lat i tu dochodzi do wielkich zmian – większość mieszkańców Egiptu sięga po telewizję satelitarną: „Jednakże kanały satelitarne, finansowane przez silny, prywatny kapitał z Arabii Saudyjskiej, przyciągają najzdolniejszych egipskich producentów, prezenterów i techników ku wielkiemu niezadowoleniu egipskiego reżimu, który ustanowił politykę »nacionalizmu mediów«, podkreślając, że Egipcjanie powinni pracować tylko dla »egipskich« kanałów”⁸. Indoktrynacja ideologiczna Saudyjczyków wywiera stały wpływ na życie kulturalne i polityczne, poziom wiedzy i światopoglądy „oglądaczy”. Ubocznym skutkiem nadoglądalności telewizji staje się szybki wzrost liczby wtórnych analfabetów, w Egipcie zjawisko to masowo dotyczy płci żeńskiej, bo w życiu zamkniętych w domach kobiet telewizja jest wszechobecna.

Egipt jest państwem, w którym – w sferze językowej – mamy do czynienia ze zjawiskiem dyglosji. Język narodowy w Egipcie to język arabski, natomiast w praktyce używa się go w formie dialektalnej, która jest na tyle samodzielna i rozbudowana, że oprócz znormalizowanych odmienności fonetycznych (np. wymowa „g” zamiast „dż” (ج [ج]) ma własną gramatykę, leksykę i frazeologię. Dla oddania tych różnic często posługujemy się opracowaniami (słownikami⁹, gramatykami) transliterowanymi, ponieważ zapis alfabetem arabskim nie pozwala objaśnić i uwidocznic tych odrębności. Pierwsze kompleksowe, naukowe opracowanie tego dialektu ukazało się już w 1895 r.¹⁰, udowadnia ono,

Site%20Content/book/014015/main_book2015.html [dostęp: 5.02.2017].

⁶ *How the Education System in Egypt Works* [w:] *Their World*, <http://theirworld.org/voices/how-the-education-system-in-egypt-works> [dostęp: 5.02.2017]. [Jeśli nie podano inaczej, tłumaczenia tekstów obcojęzycznych pochodzą od autora].

⁷ *Medresa masreja, czyli o tym jak uczyć w Egipcie...* [w:] „Wielbłądem i osiołkiem po Egipcie”, <http://fatmaewa.blogspot.com/2009/12/medresa-masreja-czyli-o-tym-jak-ucza-w.html> [dostęp: 7.02.2017].

⁸ Y. Moll, *Islamic Televangelism: Religion, Media and Visuality in Contemporary Egypt*, „Arab Media & Society” 2010, issue 10, s. 4–5.

⁹ Na przykład: N. Balasa, *Best Egyptian Arabic Dictionary: English – Arabic (Transliterated)*, Kindle Edition, 2017, [Print Replica].

¹⁰ K. Vollers, *The Modern Egyptian Dialect of Arabic. A Grammar with Exercises, Reading Lessons and Glossaries*, Cambridge 1895.

że ponad 100 lat temu egipski arabski wyraźnie odbiegał od wzorca literackiego języka arabskiego (fuṣḥā). Stąd i problem z alfabetyzacją – w szkołach uczy się klasycznego języka arabskiego, odwołującego się do języka Koranu, wraz z jego standardową wymową (przekazywana przez niedouczone nauczycieli, brzmi jak dialektalna: „Począwszy od 1995 r., zaledwie 7% nauczycieli szkół podstawowych w Egipcie otrzymało wyższe wykształcenie; pozostałe 93% miało zaledwie 10 lat wykształcenia”¹¹), ale dzieci (i cały otaczający je świat dorosłych, poza meczetem) posługują się dialektem – jego sposobem wymawiania, leksyką i frazeologią, pojęciami. Nawet egipskie seriale czy partie przemówień oficjalów, prezydentów (np. Gamala Abdela Namera¹²) były i są wygłaszane w dialekcie.

Nie jest jasne – bo kryteria statystyczne organizacji podających dane z Egiptu są niejednolite i nieprecyzyjne – czy dane o alfabetyzacji dotyczą ukończenia szkoły (domyślnie podstawowej) czy posiadania umiejętności czytania i pisania (czego i w jakim języku?). W dodatku nie poddaje się badaniu wtórnego analfabetyzmu, szczególnie wśród kobiet. Problem edukacji kobiet we współczesnym Egipcie staje się ponownie zjawiskiem metodologicznie nieuchwytnym i pomijanym – ze względów politycznych – w badaniach socjologicznych, a przecież rzeczywistość pokazuje, że prowadzenie takich badań jest konieczne: „Ilustracją niech będzie sytuacja Egipcjanek. Kobiety bez wykształcenia wychodzą za mąż w wieku 18 lat, a pierwsze dziecko rodzą dwa lata później. Mieszkancki Egiptu, które ukończyły szkołę średnią bądź wyższą, biorą ślub, gdy mają 23 lata, a pierwsze dziecko rodzą w wieku 25 lat”¹³. Nie mamy jednak wiarygodnych, faktograficznych danych mówiących, jaki wywiera to wpływ na edukację dziewczynek i kobiet.

Dzisiejszy Egipt jest państwem stosunkowo młodym, powstał na zrębach państwowości wzniesionych przez Muhammada Alego¹⁴ (1805–1849), który dał też podstawy nowoczesnej edukacji w stylu europejskim: „Założył szkoły rachunkowości, inżynierii i administracji, które miały dostarczyć (dla zbudowania armii narodowej) niezbędnych, dobrze wykształconych i wiernych administratorów oraz funkcjonariuszy”¹⁵. Dzięki absolwentom i elewom tych szkół dosyć szybko – w ciągu następnych kilkudziesięciu lat – w Egipcie powstały państwowe i prywatne uczelnie wyższe: „Pod koniec XIX wieku w Egipcie były tylko trzy państwowe i dziewięć sponsorowanych uczelni; struktura systemu edukacji w dalszym ciągu opierała się na maktabach lub kuttābach (czyli szkołach koranicznych) jako szkołach podstawowych, a na medresach (kolegiach / instytucjach islamskich) jako szkolnictwie wyższym”¹⁶.

¹¹ M. Booth, *Arab Adolescents Facing the Future: Enduring Ideals and Pressures to Change* [w:] *The World's Youth: Adolescence in Eight Regions of the Globe*, eds. B. Bradford Brown, R.W. Larson, T.S. Saraswathi, Cambridge 2002, s. 207–242.

¹² Ġamāl `Abd an-Nāṣṣir.

¹³ B. Kowalska, *Rozwój i kobiety: przegląd koncepcji na wybranych przykładach z Azji i Afryki* [w:] *Kulturowe uwarunkowania rozwoju w Azji i Afryce*, pod red. K. Górak-Sosnowskiej, J. Jurewicz, Łódź 2010, s. 185–202.

¹⁴ Muḥammad `Alī Bāṣā.

¹⁵ S. Hartmann, *The Informal Market of Education in Egypt. Private Tutoring and Its Implications*, Mainz 2008, s. 19.

¹⁶ *Middle East. Region in Transition. Egypt, Inc. Britannica*, ed. Laura S. Etheredge, London–New York 2011, s. 70.

Już w XX w. doszło do przełomu – zagwarantowania bezpłatnego i obowiązkowego szkolnictwa w zakresie podstawowym: „W 1923 r. została uchwalona ustawa zapewniająca bezpłatne kształcenie obowiązkowe dla dzieci w wieku 7–12 lat, choć nie była w pełni egzekwowana aż do początku 1950 r. Gwałtowny wzrost finansowania edukacji nastąpił po II wojnie światowej, a proces ten przyspieszył po rewolucji 1952 r.”¹⁷. „Ten etap skoncentrował się na ustanowieniu ujednoczonej, obowiązkowej edukacji podstawowej”¹⁸. „Jedną z najistotniejszych cech postępu z tego okresu jest szerzenie edukacji kobiet, doszło też do gwałtownego wzrostu liczby kobiet uczęszczających na uniwersytety”¹⁹.

Po okresie rządów Gamala Abdela Nasera nastąpiła prezydentura Anwara as-Sadata²⁰. Doszło wtedy do regresu: „»Polityka otwartych drzwi« Sadata wobec inwestorów zagranicznych, także w sektorze edukacji, doprowadziła *de facto* do przywrócenia systemu edukacji, który istniał w czasach kolonialnych: biedne masy miały się teraz uczyć w niedofinansowanych szkołach systemu publicznego, a dzieci zamożniejszych rodzin mogły się wychowywać w coraz większej liczbie szkół prywatnych i językowych (*madaris lughat*)”²¹. Tak Mahra Amin Dyab opisuje zjawisko ponownego pozbawienia dzieci z niezamożnych rodzin dostępu do efektywnego systemu edukacji: „Są dziećmi wywodzącymi się z klasy robotniczej, które zostały wykluczone z systemu edukacji z powodu błędów systemowych. Lata 70. zwiększyły marginalizację klasy robotniczej w procesie edukacji. W rzeczywistości lat 70. zwiększono zapotrzebowanie na niektóre rodzaje edukacji – w zagranicznych i prywatnych szkołach, które poszerzyły edukacyjną szczylinę pomiędzy klasami”²².

Dziesięć lat później kolejny prezydent reformował system edukacji i wprowadził do szkół nowy przedmiot: „W 1981 r. za czasów prezydenta Mohameda Hosniego Mubara-ka²³ podręczniki historii i geografii połączono, przedmiot otrzymał nową nazwę – nauki społeczne. Pojawiły się w nich nowe tematy, dotyczące obywatelstwa i praw obywatelskich, praw człowieka, globalizacji, praw dzieci i kobiet, świadomości politycznej, roli pozarządowych organizacji i sensu demokracji”²⁴. W 1999 r. ustawą nr 23 wydłużono okres nauki do lat 12 (tj. od 6 do 18 roku życia), obejmował on: „dziewięć lat przeznaczonych na nauczanie obowiązkowe, które składało się z dwóch cykli – podstawowego, trwającego sześć lat, i przygotowawczego – trzy lata, oraz trzy lata wykształcenia średniego (ogólnego lub zawodowego)”²⁵.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ National Center for Educational Research and Development (NCERD), *Education Development, National Report of Arab Republic of Egypt from 1990 to 2000*, Cairo 2001, s. 7.

¹⁹ *Middle East. Region in Transition...*, s. 70.

²⁰ Muḥammad Anwar as-Sādāt.

²¹ S. Hartmann, *The Informal Market...*, s. 21.

²² M.A. Dyab, *Education and Social Class Formation in Contemporary Egypt*, London 1990, s. 486.

²³ Muḥammad Ḥusnī Sayyid Mubārak.

²⁴ P.E. Baraka, *Citizenship Education in Egyptian Public Schools: What Values to Teach and in which Administrative and Political Contexts?*, „Journal of Education for International Development” 2008, vol. 3, no. 3, s. 7.

²⁵ NCERD, *Education Development...*, s. 9.

Współczesny system edukacyjny Egiptu

W latach 90. w systemie szkolnictwa w Egipcie doszło do eskalacji konfliktu pomiędzy ideologią islamu a światopoglądem świeckim: „W przypadku Egiptu kontrola wiedzy religijnej przekształciła się w walkę między rządem Mubaraka i opozycją islamską, prowadzącą do niezamierzonych rezultatów i praktyk. [...] W latach 90. minister edukacji w Egipcie, Kemal Bahaeddin²⁶, podjął działania w celu ograniczenia ruchów islamistycznych w szkołach. Po pierwsze, starał się zredukować obciążenie godzinowe nauki religii w szkołach państwowych do minimum. Po drugie, nauczyciele, których uważano za powiązanych z Bractwem muzułmańskim, zostali usunięci. Próbowano także zakazać noszenia chust w szkołach państwowych. Kroki te wywołały gniewne reakcje grup islamistycznych. Już wcześniej zaczęły one jednak przenikać do szkół państwowych lub ustanawiać alternatywne instytucje edukacyjne, takie jak Al-Azhar²⁷ i prywatne szkoły islamskie, tak aby zapewnić swoim uczniom innego rodzaju socjalizację. [...] Zmuszało to w efekcie rząd Mubaraka do ograniczenia ich wpływu i utrzymania nadzoru nad szkolnictwem islamskim”²⁸.

Na początku XXI w. „egipski system edukacji składał się z czterech głównych etapów: podstawowego (*ibtida'i*), przygotowawczego (*adadi*), średniego (*thanawi*) oraz szkolnictwa wyższego. Ponadto dwa lata nauki oferowano na poziomie przedszkolnym (KG1 i KG2). Obowiązkowe »kształcenie podstawowe« składało się z sześciu lat szkoły podstawowej i trzech lat szkoły przygotowawczej. [...] Szkoły zawodowe przyjmowały około 60% zarejestrowanych uczniów. Uczniowie wszystkich typów szkół musieli zdawać centralnie administrowane i ujednolicone egzaminy państwowe, których wyniki miały decydujące znaczenie dla ich dalszego rozwoju w systemie edukacji”²⁹. Jak dalej podaje Sarah Hartmann³⁰: „W roku 2003/04 podsumowano rejestracje szkół podstawowych i średnich – miały objąć około 90% ogółu dzieci podlegających procesowi edukacji – według oficjalnych statystyk³¹. Aż 85% uczniów na tych poziomach zakwalifikowano jako uczniów szkół publicznych lub »szkół rządowych« (*madaris hukumiyya*), 7% – szkół prywatnych (*madaris khassa*) i 8% – szkół systemu Al-Azhar³²”.

System edukacyjny Egiptu przechodzi głębokie zmiany od około dziesięciu lat – od kiedy w latach 2007–2011 rozpoczęto realizację Narodowego Planu Strategicznego Reformy Szkolnictwa, który przewidywał zagwarantowanie dostępu i uczestnictwa do edukacji dla ogółu dzieci; kształcenie nauczycieli; rozwój pedagogiki, systemów nauczania i oceny postępów w nauce; reformę podręczników i materiałów do nauki; modernizację

²⁶ Ġamāl Bahā ad-Dīn.

²⁷ Ġāmi‘at al-Azhar aš-Šarīf.

²⁸ M.O. Aşik, *Contesting Religious Educational Discourses and Institutions in Contemporary Egypt*, „Social Compass” 2012, vol. 59, no. 1, s. 86.

²⁹ S. Hartmann, *The Informal Market...*, s. 22.

³⁰ *Ibidem*, s. 23.

³¹ *Egypt Human Development Report 2005. Choosing our Future: Towards a New Social Contract*, Cairo 2005, s. 204.

³² *Ibidem*, s. 206.

systemu organizacji i zarządzania edukacją; opracowanie strategii poprawy jakości kształcenia. Na pierwszym etapie reformy były głębokie i prowadzone ze znacznym rozmachem, teraz częściowo zamarły – w 2011 r. w Egipcie doszło do poważnych zmian politycznych, sytuacja polityczna i ekonomiczna uległa radykalnej zmianie – zdecydowanie się pogorszyła.

Podstawę prawną dzisiejszego systemu edukacji w Egipcie stanowią: art. 18 Konstytucji Egiptu z 1971 r. (Deklaracja Konstytucyjna z 2011 r. w ogóle się nie odnosi do systemu szkolnictwa), stwierdzający, że obywatel ma gwarantowane przez państwo prawo do edukacji, oraz ustawa nr 139/1981 (wraz z późniejszymi modyfikacjami – ustawami nr: 233/1988, 2/1994, 23/1999)³³, regulująca kwestie edukacji przedakademickiej (szkolnictwo podstawowe i średnie jest prawem wszystkich obywateli i jest bezpłatne w szkołach państwowych). Pozostałe kwestie prawne (modyfikacje, aktualizacje i inne przepisy) szczegółowo omówiono w skompilowanym przez International Bureau of Education (IBE) UNESCO dokumencie *World Data on Education*, wydanie 7, 2010/11, dostępnym pod różnymi adresami w Internecie³⁴.

Zdefiniowany w prawie, zadeklarowany w wyżej wymienionym planie narodowym i wdrożony w życie system szkolnictwa jest opisany w wielu źródłach – w tym w dokumentach (raporty i sprawozdania, plany, itp.) Banku Światowego, który wspomagał władze Egiptu w realizacji projektu objęcia ogółu dzieci powszechnie dostępnym kształceniem na wszystkich poziomach. Wnioski, które wypłynęły po wprowadzeniu programu pilotażowego w trzech muhafazach (*muhāfaza*): Luksor³⁵, Ismailia³⁶ oraz Fajum³⁷ w 2008 r., potwierdziły sens założeń i doprowadziły m.in. do decentralizacji (w 2009 r.) środków przeznaczonych na edukację, co wyraźnie zwiększyło naciski władz na aktywację i udział finansowy lokalnych ciał, głównie samorządowych – powiatowych i wojewódzkich, np. w budowie czy remontach infrastruktury. Te działania miały wyzwolić inicjatywy lokalnych społeczności i ich bezpośrednie zaangażowanie w proces edukacji oraz elastyczne wsparcie finansowe szkolnictwa zależnie od miejscowych potrzeb, ale kryzys gospodarczy doprowadził szkoły do większej pauperyzacji kadry nauczycielsko-pedagogicznej, obniżenia poziomu nauczania w szkołach państwowych i do zmian w systemach naboru do placówek edukacyjnych.

Szkoły Egiptu dzielimy na następujące typy – szkoły państwowe i prywatne. W szkołach państwowych nauka na wszystkich poziomach jest bezpłatna. Szkolnictwo prywatne to szkoły religijne (np. systemu Al-Azhar – około 4% uczniów, tj. w przybliżeniu 2 mln), świeckie szkoły prywatne (około 10% uczniów), w tym międzynarodowe. Szkoły państwowe dzielą się na szkoły „arabskie” (język bazowy to arabski) i „eksperymental-

³³ International Bureau of Education (IBE) UNESCO, *World Data on Education*, 7th ed., 2010/11, Egipt, s. 2, http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Egypt.pdf [dostęp: 6.02.2017].

³⁴ Katalog główny wszystkich wydań krajowych znajduje się pod adresem <http://www.ibe.unesco.org/en/document/world-data-education-seventh-edition-2010-11> [dostęp: 6.02.2017].

³⁵ Al-Uqşur.

³⁶ Al-Isma‘iliyya. W dialekcie egipskim El Isma‘iliyya.

³⁷ Al-Fayyūm. W dialekcie egipskim El Fayyūm.

ne językowe” (gdzie podstawowym językiem jest język obcy i naucza się w nim części przedmiotów). Szkoły państwowe zapewniają również edukację specjalną – na wszystkich poziomach – zarówno dla dzieci nadzwyczaj zdolnych, jak i niepełnosprawnych (niewidomych itd.). Są one nadzorowane przez następujące resorty – Ministerstwo Edukacji, Ministerstwo Spraw Społecznych, Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Pracy. „W 2000 r. około 10–12% uczniów i studentów było objętych edukacją w szkołach specjalnych. [...] W latach 1994–1995 działało 25 szkół dla niewidomych, 95 szkół dla niesłyszących i 107 szkół dla uczniów z upośledzeniem umysłowym. Szkoły specjalne i klasy specjalne znajdują się na wszystkich poziomach edukacji, służąc w sumie 22 043 uczniom i studentom w latach 1996–1997”³⁸.

Poziomy systemu edukacji (zarówno sektora prywatnego, jak i państwowego) to: edukacja przedszkolna (2 lata), szkoła podstawowa (6 lat) i szkoła „przygotowawcza” – odpowiednik gimnazjum (3 lata), oba te kursy połączono od 1981 r. w jedną szkołę podstawową; szkoła średnia (3 lata) i studia wyższe (4–7 lat). Zazwyczaj wyróżnia się trzy stopnie: pierwszy – uczniowie w wieku 4–14 lat (od przedszkola do ukończenia szkoły podstawowej), drugi – 15–17 lat, oraz trzeci.

Edukacja przedszkolna jest przeznaczona dla dzieci w wieku 4–5 lat, w jej ramach dzieci są zapoznawane m.in. z alfabetem i liczbami (od 1 do 20). W przedszkolach prywatnych program jest bardziej interesujący i rozwijający – niekiedy obejmuje np. naukę pływania, gotowania, ogrodnictwa, czy też są organizowane wycieczki. Jednak niewielu Egipcjan posyła swoje dzieci do przedszkola (szacunkowo około 10% dzieci). Uczęszczanie do przedszkola nie jest obowiązkowe.

Sześciolatki obowiązkowo rozpoczynają naukę w szkole podstawowej, ale tylko te, które ukończyły 6 rok życia przed rozpoczęciem nowego roku szkolnego. Obowiązek szkolny obejmuje dzieci w wieku 6–15 lat. Jednak wiele z nich pomija tę powinność i w wieku kilku czy kilkunastu lat podejmuje pracę zarobkową (np. sprzedają gazety w czasie godzin szkolnych, żebrzą, pracują w polu czy na budowach lub wykonują wszelkie inne zajęcia): „Należy również wspomnieć o tych dzieciach, które czas pozaszkolny, a często również czas, kiedy odbywają się lekcje, spędzają, pracując. Wychowywane w ubogich rodzinach od najmłodszych lat zarabiają na życie. W Egipcie nie dziwi nikogo dziewięciolatka sprzedająca w kiosku papierniczym czy piętnastolatek oferujący papirusy turystom”³⁹. Wynika to nie tylko z biedy, ale także konserwatywnego światopoglądu ich rodziców – mają wcześniej się przygotować do dorosłego życia. Edukację najczęściej pomijają dziewczynki, bo przecież celem ich życia jest zamążpójście, prowadzenie domu i wychowywanie dzieci. Wykształcenie jest im – zdaniem ortodoksyjnych rodziców – zbędne. Wbrew pozorom taka postawa nie stanowi marginesu społecznego w Egipcie, w rzeczywistości pozastatystycznej większość dziewczynek nie kończy nawet szkoły podstawowej. Dzieci Beduinów z egipskich pustyń w ogóle nie uczęszczają do szkół. Z po-

³⁸ Egypt – Educational System – Overview [w:] StateUniversity.com, <http://education.stateuniversity.com/pages/411/Egypt-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html> [dostęp: 7.02.2017].

³⁹ M. Abd Elsamie, *Egipt*, „Edukacja i dialog” 2014, styczeń/luty, <http://www.zona-egipcjanina.pl/kategorie/edukacja-w-egipcie/37-edukacja-w-egipcie> [dostęp: 6.02.2014].

wodów natury społecznej (głównie biedy) znaczna część uczniów kończy edukację na poziomie podstawowym.

Szkoły średnie dzielą się na ogólne, technika i zawodowe („przemysłowe”). Aby podjąć naukę w szkole średniej trzeba zdać egzamin. Szkoły techniczne przewidują dwie ścieżki: trzy- i pięcioletnią, obie w trzech specjalnościach (rolniczej, handlowej i technicznej). „Egipt, podobnie jak wiele innych rozwijających się krajów, stara się poszerzyć swoją bazę przemysłową i modernizować się technologicznie. Rolnictwo przynosi 15% produktu krajowego brutto, na przemysł przypada 40%, a duży sektor usług jest zbudowany głównie wokół turystyki i transportu”⁴⁰. Stąd właśnie na tym poziomie edukacji nacisk kładzie się na wykształcenie obejmujące naukę zawodu.

O możliwości podjęcia studiów decydują wyniki testów przeprowadzanych w dwóch ostatnich latach szkoły średniej. Studia wyższe stały się powszechnie dostępne dla Egipcjan dopiero w drugiej połowie lat 60.: „Reżim Nasera jako jedyny szukał możliwości industrializacji Egiptu wolnej od obcej dominacji, w sposób centralnie zorganizowany i kontrolowany przez państwo. [...] [Dostęp do wyższego wykształcenia] został ułatwiony w 1962 r. przez zniesienie wszystkich opłat w zakresie edukacji, a następnie rozszerzony dzięki akceptacji przez państwo (w 1964 r.) zasady państwowej gwarancji pracy dla wszystkich absolwentów wyższych uczelni”⁴¹. Jednak zniesienie opłat nie gwarantowało pełnej samowystarczalności studentom – stąd nawet podówczas dostęp na studia dla dzieci rolników i robotników był ograniczony. W dodatku okres gwarancji zatrudnienia przez państwo szybko się skończył, a za rządów Sadata „warunki na uniwersytetach zmieniły się ze złych na gorsze, wykładowców zwabiły państwa Zatoki, sale wykładowe zostały przeludnione przez studentów w niespotykany sposób, fundusze obcięto do sum krytycznych, a nadzieje na pracę po studiach były żałosne. Takie warunki i upadek naserowskich »świeckich panaceów« otworzyły drogę islamistom z grup islamistycznych (*jamaat islamiyya*)⁴², którzy wyparli w latach 70. lewicujących studentów – przy poparciu Sadata”⁴³. Równocześnie ze wzrostem tendencji islamistycznych zaczęło się blokowanie dostępu na studia kobietom, „[...] na poziomie wyższym tylko 34,4% kobiet studiuje, a na uniwersytetach zaledwie około 12% [...]”⁴⁴. Tendencja ta jest już od dwudziestu lat zjawiskiem stałym, liczba kobiet na studiach uniwersyteckich ciągle maleje.

Dane statystyczne potwierdzają gwałtowny wzrost dostępności edukacji wyższej po reformach 2008 r.: „W roku akademickim 1970/71 liczba studentów uczelni wyższych wyniosła 36 414 i 23 741 afiliowanych przy Al-Azharze (Uniwersytet Islamski). Łączna liczba studentów wszelkich instytucji o charakterze wyższych studiów wyniosła 212 437”⁴⁵, a „W 2010 r. w sumie 2 646 000 studentów studiowało na wszystkich pozio-

⁴⁰ S. Kamel, *The Role of Virtual Organizations in Post-Graduate Education in Egypt: The Case of the Regional IT Institute*, Cairo 2002, s. 2–3.

⁴¹ B. Williamson, *Education and Social Change in Egypt and Turkey. A Study in Historical Sociology*, London 1987, s. 172–173.

⁴² Ġamāt al-islamiyya.

⁴³ D.M. Reid, *Cairo University and the Making of Modern Egypt*, Cambridge 1990, s. 8.

⁴⁴ R. Pachociński, *Współczesne systemy...*, s. 90.

⁴⁵ M.A. Dyab, *Education...*, s. 192.

mach wyższych. [...] W Egipcie działa 19 prywatnych uczelni; 18 wyższych instytutów publicznych i 81 wyższych szkół prywatnych⁴⁶.

Najstarszą i najbardziej prestiżową dla Egipcjan uczelnią jest Uniwersytet Al-Azhar w Kairze, założony w 975 r., to właśnie jego absolwenci kierują w Egipcie szkołami religijnymi systemu Al-Azhar (podstawowymi, gimnazjalnymi i średnimi). Ta uczelnia teologiczna cieszy się wielkim prestiżem w świecie islamu i kształci wyłącznie wyznawców tej religii (także kobiety). Nowe uniwersytety zazwyczaj lokowano w mniejszych miastach, aby mieszkańcy prowincji też mieli szansę na uzyskanie edukacji wyższej. Do poważanych uczelni należą: Uniwersytet Kairski, nazywany Harwardem Bliskiego Wschodu (absolwentami byli m.in. Jaser Arafat⁴⁷, Nadżib Mahfuz⁴⁸), Uniwersytet Amerykański w Kairze, założony w 1919 r., jedna z najdroższych szkół wyższych regionu, kształcąca studentów w języku angielskim (wykładowcami są często obcokrajowcy). W aktualnym rankingu Uniwersytet Kairski zajmuje pierwsze miejsce (zob. Ranking Web of Universities⁴⁹), czesne za semestr (dla obcokrajowców, głównie Arabów) wynosi około 6 tys. dolarów.

Brak gwarancji zatrudnienia po ukończeniu studiów wywiera negatywny wpływ na kwalifikacje kadr w Egipcie i „drenaż mózgow” – absolwent bez znajomości ma małe szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy (korupcja, nepotyzm), wielu wykształconych Egipcjan, szczególnie z biednych rodzin, wykonuje prace poniżej kwalifikacji, dlatego też kto tylko może, jeśli ma odpowiedni zawód, opuszcza kraj, najczęściej wyjeżdża do pracy w państwach Zatoki, rzadziej do Europy lub USA. Brak pracy w rodzinnych miejscowościach powoduje także migracje pracowników wewnątrz Egiptu – od kilkunastu lat trwa run na zatrudnienie w miastach turystycznych nad Morzem Czerwonym. Inżynierowie znający języki obce podejmują nisko płatne prace w hotelach czy resortach.

Szkolnictwo prywatne

Mimo że w Egipcie szkolnictwo jest państwowe i ogólnodostępne, często rodzina składa się na wysłanie jednego dziecka do szkoły prywatnej, a potem na studia, i finansuje jego naukę, aby potem mogło awansować społecznie.

Sektor szkół prywatnych w Egipcie jest dobrze rozwinięty, obejmuje wszystkie poziomy nauczania i edukuje corocznie około 8% uczących się i studiujących. Według danych z portalu internetowego Polska Szkoła, w których figurują szkoły polonijne działające w 38 krajach, współpracujące z instytucjami krajowymi (Ministerstwem Edukacji Narodowej, Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska”, Ośrodkiem Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą), na dzień 1 września 2011 r. w Egipcie była zarejestrowana jedna szkoła

⁴⁶ N. Clark, S. Al-Shaikhly, *Education in Egypt*, 2013 [w:] World Education News & Reviews (WENR), <http://wenr.wes.org/2013/11/education-in-egypt> [dostęp: 7.02.2017].

⁴⁷ Yāsir `Arafāt.

⁴⁸ Nagīb Mahfūz.

⁴⁹ Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info/en/aw/Egypt> [dostęp: 7.02.2017].

polska⁵⁰. Rynek egipskich szkół prywatnych obejmuje pięć wymienionych poniżej typów szkół.

Po pierwsze, istnieją „zwykłe” szkoły prywatne, czyli szkoły, których program (w języku arabskim) jest bardzo podobny do tego w szkołach państwowych, ale mają prywatny zarząd, dzięki czemu dysponują zazwyczaj lepszym wyposażeniem (np. nowoczesnymi klasami lekcyjnymi, obiektami sportowymi – basenem, salą gimnastyczną, czy też opieką medyczną) i zatrudniają lepszych nauczycieli: „Szkoły prywatne prezentują się znacznie lepiej niż szkoły rządowe. Budynki szkolne są odnowione i przygotowane zgodnie z europejskimi standardami, dzieciom jest zapewniany dojazd do szkoły, zajęcia są prowadzone z wykorzystaniem wielu pomocy naukowych”⁵¹. Są też dostępne zajęcia dodatkowe (lekcje sztuki, muzyki, tańca, jazdy konnej itd.). Wiele szkół prywatnych zostało założonych i zbudowanych przez misjonarzy, często są powiązane z kościołami, ale nie są to szkoły religijne – te to inny segment rynku edukacji prywatnej. W wielu miejscowościach istnieją tylko szkoły prywatne, np. w miastach turystycznych nad Morzem Czerwonym (Szarm el-Szajch⁵²). Uczęszczają do nich zarówno dzieci muzułmańskie, jak i koptyjskie. W programie zajęć znajduje się religia, ale wypełnia tylko minimum godzinowe. „Jedynym minusem szkół prywatnych jest często grono pedagogiczne zupełnie nieprzygotowane do pracy z dziećmi. Zdarza się, że wychowawczyniami i nauczycielkami są dwudziestoletnie kobiety bez żadnego przygotowania pedagogicznego, których największym atutem jest płynne mówienie po angielsku i nieegipskie pochodzenie”⁵³. Dniem wolnym od szkoły jest piątek i/lub sobota oraz niedziela. Najbardziej znane szkoły prywatne w Kairze to: Cairo El-Nozha, Adventist Private School, New Hope Christian School, Al Ahram Private Schools, Al Manar Private School, El Wafaa El Azharian Institute For Girls, Kalo Sedan El Armaneya Private School, Manaret Modern School, Mere De Dieu School, New Heliopolis Private School, Rose School, Taba Private School.

Drugim typem szkoły są szkoły językowe, w których większość programu rządowego jest nauczana w języku angielskim, francuskim lub niemieckim. Poziom nauczania jest wyższy, ale wyższe są także opłaty za naukę. Najczęściej pierwszy język to angielski, a drugi – niemiecki czy francuski. Poziom nauczania nadzoruje Ministerstwo Edukacji. Programy nauczania często są oparte na systemie akredytowanym – np. uprawniają do zdania niemieckiej matury itp. Szkoły językowe „wybierane są przez zamożniejsze rodziny egipskie oraz rezydujących w Egipcie obcokrajowców. Opłata za rok w takiej szkole wynosi od 6 tys. funtów egipskich wzwyż, zależnie od szkoły oraz poziomu. Im wyższa klasa, tym większe opłaty”⁵⁴.

⁵⁰ Baza danych szkół [w:] Polska Szkoła, <http://www.polska-szkola.pl/db/web/database/baza-danych-szkol?field%5B1578%5D=Egipt&queryString=&dateFrom=&dateTo=> [dostęp: 8.02.2017], za: D. Prasałowicz, P. Napierała, *Stan i perspektywy nauczania przedmiotów ojczyźnich na obczyźnie, Raport I, III Kongres Polskich Towarzystw na Obczyźnie „Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne”*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, 7–11 września, 2011, s. 23.

⁵¹ M. Abd Elsamie, *Egipt...*

⁵² Šarm aš-Šayḥ.

⁵³ M. Abd Elsamie, *Egipt...*

⁵⁴ *Ibidem*.

Trzeci typ to szkoły religijne – instytucje edukacyjne zorientowane religijnie, przede wszystkim muzułmańskie: szkoły systemu Al-Azhar lub szkoły różnych odłamów chrześcijaństwa (głównie misjonarskie). Islamskie szkoły systemu Al-Azhar (tj. podlegające kontroli rady przy teologicznym Uniwersytecie Al-Azhar, oficjalnie niezależne od Ministerstwa Edukacji) składają się z dziewięcioletniej szkoły pierwszego stopnia (6 lat szkoły podstawowej i 3 lata szkoły drugiego stopnia – „przygotowawczej”) oraz trzyletniej szkoły drugiego stopnia. Placówki te podlegają segregacji płciowej – istnieją jako szkoły dla chłopców lub szkoły dla dziewcząt, wyłącznie muzułmanów. Noszą miano „instytutów” i w większości znajdują się na terytoriach wiejskich, na prowincji (łączna ich liczba wynosi ponad 8 tys.). Ich program obejmuje naukę przedmiotów programu rządowego, ale tylko w pewnym zakresie, a przeważają przedmioty religijne. Ukończenie ich gwarantuje przyjęcie na studia w Uniwersytecie Al-Azhar. „Zgodnie z uzyskanymi informacjami przed przyjęciem do szkoły islamskiej przeprowadzana jest rozmowa kwalifikacyjna z kandydatem na ucznia i jego rodzicami. Jeśli zostanie przyjęty, rodzice będą zobowiązani ponieść roczną opłatę w wysokości około 500 funtów egipskich (zależnie od klasy). Każdego dnia lekcje zaczynają się dwoma godzinami lektury Koranu, następnie zgodnie z planem dnia: matematyka, arabski, angielski, wychowanie fizyczne, sztuka, biologia, historia itd., poza muzyką, której w szkołach islamskich nie ma”⁵⁵. Ponieważ w dzisiejszym Egipcie rola islamu jest dominująca, a pozycja szkół i ich status uległy zmianie – „W Egipcie środowisko religijne w roku 1920 lub 1950 nie było takie samo jak w roku 1970 i nie jest porównywalne z tym z 1990 r. Wynika to z tego, że obowiązkowa, formalna edukacja religijna obejmuje o wiele więcej osób niż kiedykolwiek przedtem, że prasa i publikacje islamskie, audycje, wykłady, spotkania publiczne i inne instytucje kultury stały się nieuniknioną częścią kultury publicznej, generując własne kontrowersje, reakcje i naśladownictwa”⁵⁶. Oprócz szkół islamskich znajdują się w Egipcie inne szkoły religijne, najstarsze to szkoły koptyjskie, a „Geometrii i arytmetyki uczą się w tych szkołach obowiązkowo, zupełnie inaczej niż w szkołach muzułmańskich, i to już na podstawowych etapach, co jest całkowitym przeciwieństwem madras muzułmanów”⁵⁷. Zarówno szkoły koptyjskie, jak i szkoły misjonarskie oraz wszystkie pozostałe szkoły religijne ucząją według rządowego programu, ale uzupełniają go swoją misją religijną. Nie mają specjalnych zezwoleń, podlegają egipskiemu prawu, są także przedmiotem nadzoru ze strony Ministerstwa Edukacji.

Kolejnym wariantem są szkoły międzynarodowe – prywatne szkoły, które ucząją dodatkowo według programu edukacyjnego innego kraju. Oferują wyższy poziom i gwarantują dobrą znajomość języka obcego. Są drogie (roczne czesne może wynieść ponad 5 tys. dolarów), ale ich największy atut, czyli gwarancja uzyskania dyplomu uznawanego w innych krajach (np. w szkole amerykańskiej – dyplomu uznawanego w USA – American High School Diploma, w szkole francuskiej – dyplomu uznawanego we Francji itd.),

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ G. Starrett, *Putting Islam to Work: Education, Politics, and Religious Transformation in Egypt. Comparative Studies on Muslim Societies*; 25, Berkeley 1998, s. 229.

⁵⁷ J. Heyworth-Dunne, *An Introduction to the History of Education in Modern Egypt*, London 1936, s. 85.

przyciąga uczniów. W Kairze znajduje się wiele szkół międzynarodowych, które oferują edukację w różnych językach. Są – oficjalnie – także pod nadzorem Ministerstwa Edukacji. Najpopularniejsze to British School of Alexandria, El Gouna International School (El Gouna⁵⁸ to miejscowość obok Hurghady⁵⁹), Misr American College, École Molière (Aleksandria) itd. Pewną odmianą szkół międzynarodowych w Egipcie są szkoły dla obcokrajowców, zazwyczaj obejmują edukację od przedszkola do końca szkoły średniej.

Ostatnim opisywanym typem są szkoły przy ambasadach – to instytucje, które nie podlegają Ministerstwu Edukacji – uczniami są zazwyczaj obcokrajowcy, dzieci pracowników placówek dyplomatycznych. Szkoły takie realizują własne programy nauczania (krajowe lub międzynarodowe). Istnieje tylko kilka takich szkół w Egipcie, ich ukończenie – ze względu na różnice programowe – nie umożliwia wstąpienia na egipskie uniwersytety.

Na wszystkich etapach edukacji w Egipcie nagminna jest pomoc korepetytorów – tylko dzięki nim uczeń szkoły publicznej poszerzy wiedzę w takim stopniu, by mógł zdać egzaminy końcowe, a uczeń szkoły prywatnej – jest w stanie opanować materiał z przeładowanego programu⁶⁰.

Hurghada

Na początku XXI w., kiedy podjęto pierwsze próby reformowania systemu edukacji państwowej w Egipcie, sytuacja gospodarcza całego kraju uległa poprawie i zmianie – doszło do rozkwitu turystyki pobytowej w resortach nad Morzem Czerwonym. To całkowicie nowa dla Egiptu gałąź gospodarki: oprócz tradycyjnych turystów, którzy odwiedzają państwo na 10–14 dni (przebywają na plażach w resortach) bądź uprawiają turystykę objazdową (zazwyczaj 10–21 dni), pojawili się nowi „turyści”, którzy wykupili sobie nieruchomości (mieszkania i domki) na długie pobyty. Ci obcokrajowcy, decydując się na wielomiesięczne, a nawet wieloletnie pobyty w Egipcie, nie są – jak w przypadku np. Hiszpanii – niemieckimi emerytami, tylko stosunkowo młodymi ludźmi z dziećmi, przeważnie przybywający z Rosji, ale także z Włoch, Wielkiej Brytanii i Polski. Dostatecznie zamożni, aby kupić nieruchomość w ciepłym kraju, i dostatecznie niezamożni, aby się decydować na długie pobyty w tanim kraju, spowodowali boom szkolny w egipskich resortach. Ich największym skupiskiem jest region Hurghady, gdzie w odpowiedzi na potrzeby klientów, jak grzyby po deszczu pojawiły się liczne przedszkola oferujące opiekę i wstępną edukację małym dzieciom nowych mieszkańców oraz szkoły podstawowe i średnie, nowe i filie tych znanych, dostosowujące swoją ofertę do nowych warun-

⁵⁸ W nazwach zachowałem pisownię dialektalną, bo taka widnieje we wszystkich wzmiankach: dokumentach, szyldach, ogłoszeniach, Internecie, a nawet na pieczętkach i formularzach, łącznie ze świadectwami.

⁵⁹ Al-Garda'a.

⁶⁰ „W szkołach państwowych program, w odniesieniu do polskiego, jest okrojony, klasy przepelnione, a nauczycielom, zarabiającym grosze, tak średnio zależy. [...] Każdy uczeń, ze szkoły publicznej czy prywatnej, jeśli chce się czegoś nauczyć, a rodzina jest w stanie finansowo temu podołać, korzysta z prywatnych lekcji”. M. Abd Elsamie, *Egipt...*

ków. Liczne szkoły międzynarodowe znajdują się także w Szarm el-Szajch, ale nie ma tam szkół rosyjskich.

Obecnie w Hurghadzie działają przedszkola⁶¹ (niektóre pełnią też funkcję żłobka – w egipskich przedszkolach nie ma dolnej granicy wieku):

1. El Gina – właścicielka Rosjanka, wychowawczyni Egipcjanki, działa od 9.00 do 19.00, 6 dni w tygodniu, opłata 100 dolarów miesięcznie.
2. Maugli – przedszkole domowe, mieści się w willi, co tydzień przegląd lekarski dzieci, cały personel Rosjanie, menu – kuchnia zbliżona do rosyjskiej, działa od 8.30 do 18.30, 6 dni w tygodniu opłata 182 dolarów miesięcznie.
3. Nemo – działa także jak żłobek, wychowawczyni Egipcjanki, 6 dni w tygodniu, opłata około 145 dolarów miesięcznie.
4. Green Leaf – właścicielka Polka, lekarz, wychowawczyni Egipcjanki, działa od 9.00 do 18.00, 6 dni w tygodniu, opłata 118 dolarów miesięcznie.
5. Happy – amerykańskie przedszkole, mieści się w dwupiętrowej willi z basenem i placem zabaw, właścicielka Amerykanka, psycholog-pedagog, działa od 8.00 do 15.00, 5 dni w tygodniu, opłata około 100 dolarów miesięcznie.
6. Chekky Monkeys – właścicielka Brytyjka, wychowawczyni Egipcjanki, lekcje angielskiego, 6 dni w tygodniu, opłata 110 dolarów miesięcznie.
7. Funny Bunny – wychowawczyni Egipcjanki i obcokrajowcy, 6 dni w tygodniu, opłata 104 dolarów miesięcznie.
8. Przedszkole przy Deutsche Schule Hurghada – przyjmuje dzieci od 2 do 4 roku życia, później dzieci uczą się w tejże instytucji – szkole, wychowawczyni równocześnie Egipcjanka i Niemka, działa od 9.00 do 16.30, 5 dni w tygodniu, opłata 3400 dolarów rocznie.
9. Tom and Jerry – rosyjskie przedszkole, mieści się w willi, działa od 8.30 do 18.00, 6 dni w tygodniu, opłata 125 dolarów miesięcznie.
10. Przedszkole przy rosyjskiej szkole „Nasze Tradycje”, mieści się w willi z basenem, działa od 9.00 do 18.00, 6 dni w tygodniu, opłata 109 dolarów miesięcznie.
11. Przedszkole przy szkole „Dina”, wychowawczyni Rosjanki, działa od 9.00 do 18.00, 6 dni w tygodniu, opłata miesięczna 109 dolarów.

Ponieważ do szkół państwowych Egiptu (bezpłatnych) mogą uczęszczać tylko dzieci obywateli Egiptu, obcokrajowcy są skazani na szkoły prywatne, tym bardziej że w szkołach państwowych zajęcia prowadzi się tylko w języku arabskim. W Hurghadzie obecnie działa dziesięć szkół prywatnych, część z nich jest prowadzona przy współpracy ze szkołami przy ambasadach państw, których obywatele stanowią większą liczbę mieszkańców tego miasta (tj. angielskiej, francuskiej, niemieckiej, włoskiej i rosyjskiej). Ta ostatnia, rosyjska, sprawuje nadzór nad trzema szkołami w Hurghadzie. Trzy szkoły wydają świadectwa i dyplomy własnego systemu edukacji – to szkoły niemiecka, francuska i rosyjska. W mieście znajduje się też szkoła amerykańska. Najczęściej do szkół pozostających pod opieką ambasad przyjmuje się dzieci, których przynajmniej jedno z rodziców ma oby-

⁶¹ Zob. np. Forum Hurghada, <http://free4web.pl/3/2,63006,116789,8302740,Thread.html> [dostęp: 8.02.2017].

watelstwo danego kraju. Opłaty roczne wynoszą zazwyczaj od 1000 do 5000 dolarów rocznie. Oprócz czesnego należy oddzielnie zapłacić wpisowe, autobus szkolny, mundurki, podręczniki i wyżywienie. Tylko jedna szkoła państwowa – płatna eksperymentalna szkoła językowa Tagribea z wykładowym językiem angielskim – cieszy się popularnością wśród cudzoziemców. Opłata wynosi 200 dolarów rocznie, ale dostać się tam jest trudno.

W Hurghadzie działają następujące szkoły prywatne i międzynarodowe:

1. Sunrise Language School⁶² – amerykańska, akredytowana, język podstawowy: angielski, dodatkowy: niemiecki lub francuski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłata od 3000 do 6000 dolarów rocznie.
2. Rajac School⁶³ – kilka własnych budynków, basen olimpijski, własna stajnia, boisko do piłki nożnej i kort tenisowy, język podstawowy: angielski, nauka arabskiego, dodatkowy: francuski lub niemiecki, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłata około 1500 dolarów rocznie.
3. St. Joseph School⁶⁴ – szkoła chrześcijańska, wielu wykładowców – duchowni, kaplica na terytorium szkoły, wysoki poziom, dlatego uczęszczają dzieci chrześcijańskie i muzułmańskie, języki podstawowe: arabski i angielski, dodatkowy: francuski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłaty do 2000 dolarów rocznie.
4. Futures School⁶⁵ – kształci głównie informatyków i programistów, wszystkie klasy skomputeryzowane i podłączone do Internetu, każdy uczeń ma własny komputer, rodzice mogą obserwować swoje dziecko przez wideokamerę podłączoną do internetu, język podstawowy: angielski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłata około 2500 dolarów rocznie.
5. El Gouna International School⁶⁶ – najwyższy poziom nauczania, najdroższa, bazowy język angielski, dodatkowy: francuski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłata od 4788 do 10 000 dolarów rocznie.
6. Happy American School⁶⁷ – język podstawowy: angielski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku.
7. Creative Mind American School⁶⁸ – język podstawowy: angielski.
8. Deutsche Schule Hurghada⁶⁹ – renomowana, język podstawowy: niemiecki, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, opłaty 3200 do 3700 euro rocznie.
9. L'Ecole Française d'Hurghada⁷⁰ – akredytowana przy szkole przy Ambasadzie Francji w Kairze, nowy budynek, basen, stadion, język podstawowy: francuski, dodatkowy:

⁶² Zob. <https://www.facebook.com/pages/Sunrise-International-school-hurghada/220840287934700> [dostęp: 8.02.2017].

⁶³ Zob. http://www.rajacschools.net/city_en.aspx?cityid=3&languageid=0&stageid=0 [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁴ Zob. <https://plus.google.com/102409145355289808087/about?gl=ru&chl=ru> [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁵ Zob. <https://www.facebook.com/futureschool> [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁶ Zob. <http://www.elgounaschool.net/> [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁷ Zob. <https://www.facebook.com/pages/Happy-International-American-School/311191988957178> [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁸ Zob. <https://pl-pl.facebook.com/CreativeMindsschool/> [dostęp: 8.02.2017].

⁶⁹ Zob. <http://www.deutsche-schule-hurghada.de/en/> [dostęp: 8.02.2017].

⁷⁰ Zob. <http://efhurghada.com/presentation/> [dostęp: 8.02.2017].

angielski, zajęcia z religii i historii Egiptu po arabsku, dyplom francuski, opłata 2625 euro rocznie.

A także trzy szkoły rosyjskie (wszystkie pod kontrolą kierownictwa szkoły przy Ambasadzie Federacji Rosyjskiej w Kairze⁷¹, uczniowie dwukrotnie w ciągu roku szkolnego zdają egzaminy przed nauczycielami z kairskiego centrum, a po ukończeniu jedenastej klasy i zaliczeniu państwowego egzaminu otrzymują rosyjską maturę):

1. Rosyjska szkoła „Gwiazdozbiór” (Русская школа „Созвездие”)⁷² – willa, basen, standard nauczania zgodny z państwowym w Federacji Rosyjskiej, poszerzony program nauki języków obcych, fizyki i matematyki, opłata około 500 dolarów miesięcznie.
2. Szkoła-przedszkole „Dina” (Школа-сад „Дина”)⁷³ – dwa systemy nauki: dzienny i eksternistyczny, tydzień szkolny – pięciodniowy, opłata około 500 dolarów miesięcznie.
3. Centrum Edukacyjne „Nasze Tradycje” (Образовательный центр „Наши Традиции”)⁷⁴ – do szkoły uczęszcza około stu uczniów, dodatkowe zajęcia (rysunek, karate, angielski, arabski), opłata około 2000 dolarów rocznie.

Oprócz nich działa Centrum Edukacyjne „Światłość” (Образовательный центр „Светоч”)⁷⁵.

Zakończenie

Sytuacja w systemie szkolnictwa w Egipcie jest obecnie ponownie na granicy katastrofy – wydarzenia związane ze zmianami władz doprowadziły do regresu i zawieszenia niezbędnych i już realizowanych reform. „W 2004 r. Egipt po raz pierwszy brał udział w Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) dla ósmej klasy, umożliwiając porównawczą międzynarodową ocenę swoich osiągnięć edukacyjnych. [...] Zdobył średnio 406 punktów w matematyce i 421 w nauce. Zajął ósme miejsce poniżej średniej międzynarodowej (odpowiednio 467 i 474), w tym poniżej Jordanii (424 i 475), na równi z Indonezją (410 i 420) i Tunezją (410 i 404), wyprzedził Filipiny (378 i 377) i wszystkie kraje uczestniczące z Afryki subsaharyjskiej. Zbliżone wyniki miały też Iran (411 i 453) i Liban (433 i 393). Ogólnie rzecz biorąc, Egipt był powyżej średniej dla regionu MENA [Middle East and North Africa]”⁷⁶. Wysiłki finansowe państwa i wspierających go instytucji (np. Banku Światowego) oraz polityka nowej ekipy rządzącej prowadzi do kolapsu systemu edukacji w Egipcie. Strukturalny niedowład szkół

⁷¹ Zob. <http://russchoolegypt.ru/> [dostęp: 8.02.2017].

⁷² Zob. <http://hurghada-school.com/> [dostęp: 8.02.2017].

⁷³ Zob. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100008274222811&fref=ts> lub <http://dina-school.ucoz.ru/> [dostęp: 8.02.2017].

⁷⁴ Zob. <https://www.facebook.com/groups/540698479380316/> lub <http://egypt.edusite.ru/p1aa1.html> [dostęp: 8.02.2017].

⁷⁵ Zob. <http://svetoch.weebly.com/index.html> [dostęp: 8.02.2017].

⁷⁶ World Bank, *Report No. 42863-EG, Arab Republic of Egypt, Improving Quality, Equality, and Efficiency in the Education Sector. Fostering a Competent Generation of Youth*, 2007, s. 9.

państwowych⁷⁷, wynikający m.in. z niezgodności zapotrzebowania społecznego z możliwościami finansowymi rządu, jest przyczyną ustawicznego obniżania poziomu edukacji. Krach gospodarczy prowadzi do odseparowania dzieci biedoty od obowiązkowego procesu nauczania, a szybko zachodzące przemiany ideologiczne poglądów większości społeczeństwa owocują rosnącą skalą analfabetyzmu pierwotnego i wtórnego kobiet, ich nieobecnością w szkolnictwie średnim i uniwersyteckim. „Należy zakładać, że w XXI w. państwo nie udźwignie ciężaru finansowania oświaty nawet w ramach obowiązku szkolnego. Konieczny okaże się udział rodziców i zakładów pracy we wspomaganiu szkoły”⁷⁸. Zmiany polityczne, mimo pozorów demokratyzacji (po styczniowej rewolucji w Egipcie zmodyfikowano program nauczania historii⁷⁹), doprowadziły do powrotu dyktatury, co rzutuje na niepewną przyszłość polityczną i gospodarczą państwa.

Brak środków na edukację wpływa na programy nauczania i strukturę szkolnictwa, ponieważ tanie są studia humanistyczne, np. literaturoznawstwo, filozofia czy historia; rząd, aby zaspokoić głód wyższego wykształcenia, przyjmuje największe liczby studentów na tych właśnie kierunkach. Jednak absolwenci literaturoznawstwa arabskiego, filozofii islamu, historii nowożytnego Egiptu nie znajdują zatrudnienia – nie są potrzebni gospodarce, a administracja państwowa nie jest w stanie wchłonąć corocznie nowych pracowników (*Egypt Human Development Report 2010. Youth in Egypt: Building our Future* szacuje, że stopa bezrobocia egipskiej młodzieży – w wieku 18–29 lat – wynosiła w 2009 r. około 23%⁸⁰). Te rzesze świeżo wykształconych bezrobotnych inteligentów wykonują prace poniżej swoich kwalifikacji, a ich frustracje sprawiają, że są podatni na manipulacje, np. środowisk ortodoksyjnych. „System oświatowy Egiptu rozwija się w dwóch różnych strukturach: świeckiej i religijnej. Struktura świecka jest w gestii Ministerstwa Oświaty, a religijna Ministerstwa Spraw Religijnych”⁸¹. To zjawisko dualizmu występuje obecnie w wielu państwach świata, ale w Egipcie pomiędzy tymi nurtami trwa wojna światopoglądowa i polityczna, co rodzi kolejne problemy społeczne. Gospodarka Egiptu potrzebuje kadr technicznych i medycznych, jednak tych kształci się niewiele, w dodatku absolwenci takich specjalności opuszczają państwo i wyruszają do pracy np. w państwach Zatoki. Należy jeszcze zwrócić uwagę na problem poziomu wiedzy zawodowej absolwentów szkół wyższych Egiptu, w tym technicznych. Chociaż znajdują oni zatrudnienie w państwach Zatoki, to wśród inżynierów, absolwentów uczelni europejskich i amery-

⁷⁷ Zob. M. Kamal, *A to Z Reasons why Egypt's Education System is Lacking* [w:] EgyptianStreets.com, <http://egyptianstreets.com/2013/12/15/a-to-z-reasons-why-egypts-education-system-is-lacking/> [dostęp: 13.01.2017].

⁷⁸ R. Pachociński, *Współczesne systemy...*, s. 89–96.

⁷⁹ Patrycja Sasnal tak je krótko scharakteryzowała: „Komitet zalecił trzytorowe podejście: powinno się dodać nową zawartość (informacja o rewolucji); starą treść powinno się usunąć (głównie informacje o Mubaraku i jego zdjęcia [...]); a do istniejącego programu historii powinno się wprowadzić pewne poprawki. Pierwsze zmiany zostały wprowadzone do programu nauczania i podręczników w roku szkolnym 2011/12”, P. Sasnal, *Myths and Legends: Modern History and Nationalistic Propaganda in Egyptian Textbooks*, Warsaw 2014, s. 7.

⁸⁰ United Nations Development Programme (UNDP), *Egypt Human Development Report 2010. Youth in Egypt: Building our Future*, Egypt–New York 2010, s. 1–278.

⁸¹ R. Pachociński, *Współczesne systemy...*, s. 89–96.

kańskich, są nazywani „mohandysami”, tj. dosłownie w dialekcie egipskim „inżynierami”, jednak w angielszczyźnie używa się tego terminu, aby podkreślić różnicę wiedzy inżynierów i „mohandysów” (tj. na poziomie technika).

Równocześnie okazuje się, że sektor szkolnictwa prywatnego jest znacznie bardziej sprawny i elastyczny niż scentralizowane szkoły państwowe – szybko się rozwija i dostosowuje do nowych potrzeb rynku edukacji. Szkoły prywatne potrafiły w krótkim czasie zaoferować swoje usługi nowemu klientowi – dzieciom obcokrajowców zamieszkujących egipskie resorty – nie obniżając przy tym poziomu nauczania, bo takie jest wymaganie nabywcy. W artykule, opisując rozwój sieci szkół niepaństwowych w Hurghadzie, ukazuję, jak szybko i elastycznie ten sektor systemu szkolnictwa egipskiego poradził sobie z dynamicznie się zmieniającą sytuacją na rynku usług edukacyjnych.

Słowa kluczowe: edukacja, Egipt, szkolnictwo prywatne, szkoły islamskie

Summary

New Trends in the Development of Private Education in Egypt

A review discussing new development trends in today's private education in Egypt. It presents the specific place and function of the Egyptian private school system, which in keeping pace with the new demographic trends of this country, has included the teaching of children of new residents: the Europeans.